

‘Met coaching in de weer’

PRAKTIJKGERICHT ONDERZOEK NAAR DE LOGOPEDIST IN DE ROL VAN COACH
OP HET GEBIED VAN WOORDENSCHATONDERWIJS OP HET VOORTGEZET
CLUSTER 2 ONDERWIJS.

Alisa Meijvogel
HOGESCHOOL ROTTERDAM | AURIS COLLEGE LEIDEN

Personalia

Alisa Meijvogel
0862809
Hoofdstage 3
Praktijkgericht onderzoek
LOGAP01P4
16 juni 2016

Hogeschool Rotterdam
Instituut voor
Gezondheidszorg
Logopedie
Jaar 4 - kwartaal 3 en 4
Martine van der Meulen
m.e.vandermeulen@hr.nl

Auris College Leiden
Obrechtstraat 4
2324 VN Leiden
(071) 5761990
Geke de Jong
g.dejong@auris.nl
Mirjam de Mooij
m.demooij@auris.nl

Auris College Leiden
voortgezet speciaal onderwijs

Voorwoord

Voor u ligt het eindverslag van mijn praktijkgericht onderzoek ten behoeve van mijn afstuderen voor de opleiding Logopedie aan de Hogeschool Rotterdam. Dit onderzoek heb ik uitgevoerd op VSO Auris College Leiden, waar ik naast praktijkgericht onderzoek de afgelopen twee kwartalen (februari 2016 – juni 2016) mijn afstudeerstage heb gelopen.

Ik wil graag een aantal personen bedanken die hebben bijgedragen aan het tot stand komen van dit onderzoek

Als eerste wil ik mijn begeleidend logopedisten Geke de Jong en Mirjam de Mooij bedanken voor hun intensieve hulp en begeleiding op het Auris College Leiden.

Als tweede wil ik Martine van der Meulen bedanken voor haar begeleiding vanuit de Hogeschool Rotterdam.

Daarnaast wil ik alle docenten van het VSO Auris College Leiden bedanken voor hun medewerking aan het onderzoek. Zonder hun toestemming en prettige samenwerking had dit onderzoek niet kunnen slagen.

Alisa Meijvogel, Leiden 2016

Samenvatting

Kinderen met taalontwikkelingsstoornissen hebben veelal een te kleine passieve en/of actieve woordenschat. Als gevolg hiervan begrijpen zij boodschappen niet of verkeerd en kunnen zij zichzelf moeilijker uiten. Zij worden hierdoor beperkt in hun algehele communicatie en in hun participatie in de maatschappij. Woordenschatonderwijs van goede kwaliteit is voor deze doelgroep daarom van groot belang. Het is een van de taken van de logopedist op het cluster 2 onderwijs om bij te dragen aan de kwaliteit van het woordenschatonderwijs. In de rol van coach ondersteunt en coacht de logopedist docenten bij de uitvoering hiervan. Met dit onderzoek is bekeken welke ondersteuning logopedisten op het voortgezet cluster 2 onderwijs kunnen bieden bij de coaching van docenten in de uitvoering van de woordenschatmethodiek 'Met Woorden in de Weer', om de kwaliteit van het woordenschatonderwijs te verhogen.

Om de hoofd- en deelvragen te beantwoorden is gebruik gemaakt van kwalitatief beschrijvend onderzoek. Er zijn in totaal zeven docenten van het Auris College Leiden geobserveerd tijdens het uitvoeren van een woordenschatles. Daarnaast is bij dezelfde docenten een interview afgenomen om hun coachingsbehoeften in kaart te brengen. Hierbij is gebruik gemaakt van het observatieformulier 'Aantoonbaar leerkrachtgedrag bij competenties woordenschatonderwijs' (Verhallen, 2009) en vooraf opgestelde interviewvragen.

Uit observaties is gebleken dat leerkrachten nog niet alle gedragingen horende bij de fases van de viertakt toepassen. Het gaat hierbij vooral om de fase selecteren en clusteren van doelwoorden en de fase semantiseren.

Uit interviews is gebleken dat alle leerkrachten de methode als erg zinvol beschouwen. Daarnaast geven zij aan altijd al veel aandacht te besteden aan woordenschatonderwijs en de implementatie van de nieuwe methode met nieuwe werkwijze als extra werk te ervaren. Ook zien zij deze werkwijze als 'gemaakt' en onnatuurlijk. Omdat veel docenten de methode slechts 1 keer bewust hebben toegepast beschikken veel van hen nog niet over een concrete hulpvraag met betrekking tot de ondersteuning en coaching door de logopedist. Zaken die wel worden aangedragen hebben betrekking op een natuurlijke toepassing van de methode.

Voor coaching is het van belang dat er sprake is van een hulpvraag. Uit de resultaten is gebleken dat veel docenten nog niet over een duidelijke hulpvraag bezitten over uitvoering van de fases van de viertakt. Wel geven zij aan ondersteuning te willen bij een natuurlijke toepassing van de methode. Ondersteuning dient zich dus onder andere hierop te richten. Gezien de visie van docenten op de nieuwe methode niet bevorderend is voor de implementatie dient coaching zich ook hierop te richten. De meerwaarde en het doel van de nieuwe werkwijze van 'Met Woorden in de Weer' zal moeten worden erkend. Zo ervaren docenten de nieuwe werkwijze niet meer als extra werk en kan de methode beter worden ingebed in het huidige onderwijs. Hierbij kan zowel in groepsverband als individueel worden ondersteund. Hierbij moet worden gelet op de unieke werkwijze van elke docent. Daarnaast is het van belang dat docenten blijven oefenen met de toepassing van de methode. Op deze manier kunnen nieuwe coachingsbehoeften ontstaan.

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Samenvatting	4
H1. Inleiding	6
1.1 Taalontwikkeling	6
1.2 Cluster 2 onderwijs	6
1.3 Logopedie en taaltherapie	6
1.4 De logopedist als coach	7
1.5 'Met Woorden in de Weer'	7
1.6 Auris College Leiden	8
H2. Probleem- en doelstelling	9
2.1 Hoofdvraag voor praktijkonderzoek	9
H3. Methode	10
3.1 Type onderzoek	10
3.2 Deelnemers en proefpersonen	10
3.3 Dataverzameling	10
3.4 Data-analyse	11
H4. Resultaten	12
4.1 Resultaten vanuit observaties	12
4.2 Resultaten uit interviews	13
H5. Discussie	16
H6. Conclusie	18
H7. Aanbevelingen	19
7.1 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek	19
Literatuur	21
Bijlagen	23
Bijlage 1: Informed consent	24
Bijlage 2: Observatieformulier 'Aantoonbaar leerkrachtgedrag bij competenties woordenschatonderwijs'	25
Bijlage 3: Interviewvragen	27
Bijlage 4: Codeboom	28

H1. Inleiding

1.1 Taalontwikkeling

Wanneer de taal zich bij een kind niet op de juiste manier ontwikkelt, kan er sprake zijn van een taalontwikkelingsstoornis, ook wel TOS genoemd. Goorhuis & Schaerlaekens (2000) stellen dat onder taalontwikkelingsstoornissen alle stoornissen in de opbouw van het taalsysteem vallen, ten gevolge waarvan het taalbegrip en/of de taalproductie zich in vergelijking met kinderen van dezelfde leeftijd, langzamer of anders ontwikkelen. De prevalentie van taalontwikkelingsstoornissen ligt, afhankelijk van de gebruikte definitie, rond de 7% (Burger, Van de Wetering & Van Weerdenburg, 2012).

Kinderen met taalontwikkelingsstoornissen hebben veelal een te kleine passieve en/of actieve woordenschat (Van den Dungen & Verboog, 2011). Dit blijkt tevens uit internationale onderzoeken van o.a. Bishop (1997, geciteerd in Cummings & Ceponiene, 2009). Deze beperkte woordenschat heeft nadelige gevolgen voor de leerprestaties van kinderen. Zij begrijpen woorden onvoldoende, waardoor ze minder profiteren van de les en een steeds groter tekort in woordkennis opbouwen (Van den Nulft & Verhallen, 2010).

Problemen met het leren van nieuwe woorden uit zich bij deze doelgroep op zowel semantisch als fonologisch niveau (Nash & Donaldson, 2005) en problemen kunnen naar mate het kind ouder wordt in sommige gevallen meer opvallen of zelfs erger worden (Stothard, Snowling, Bishop, Chipchase & Kaplan, 1998; Haynes, 1992). Daarnaast hebben leerlingen met taalontwikkelingsstoornissen vaak problemen met hun werkgeheugen wat het moeilijk maakt om woorden op te slaan en het lexicon uit te breiden (Willis, Goldbart & Stansfield, 2014). Als gevolg van een beperkte woordenschat begrijpen leerlingen boodschappen niet of verkeerd en kunnen zij zichzelf moeilijker uiten. Zij worden op deze manier beperkt in hun algehele communicatie.

1.2 Cluster 2 onderwijs

Onderwijs voor leerlingen met een TOS is in Nederland georganiseerd in het cluster-2-onderwijs (Rijksoverheid, 2016). Naast het reguliere lesprogramma wordt hier expliciet gewerkt aan het optimaliseren van communicatievaardigheden. Er wordt rekening gehouden met de behoeften, beperkingen en mogelijkheden van leerlingen en er worden hen strategieën aangeleerd om te kunnen omgaan met hun taalmoeilijkheden en de daaruit voortkomende beperkingen. Op het cluster 2 onderwijs is een grote rol weggelegd voor woordenschatonderwijs in zowel de reguliere lessen als bij logopedie (Willemsen & Cox, 2013).

1.3 Logopedie en taaltherapie

Logopedische behandeling van leerlingen op het cluster 2 onderwijs richt zich op vaardigheden op het gebied van gehoor-, spraak-, en taalontwikkeling en het uitbreiden daarvan om leerlingen te ondersteunen in de participatie, zowel binnen als buiten de klas (Willemsen & Cox, 2013). Daarbij dient dat wat de leerling het meest belemmert in de communicatie, prioriteit te hebben bij logopedische behandeling (Van den Dungen & Verboog, 2011). Woordenschatonderwijs is hier een belangrijk onderdeel van. Zoals eerder genoemd heeft een beperkte woordenschat invloed op leerprestaties van leerlingen en beperkt het hen in hun algemene communicatie. Taaltherapie op cluster 2 scholen is daarom van groot belang voor de leerlingen met een TOS. Verschillende onderzoeken tonen aan dat logopedische taaltherapie gericht op woordenschat effectief is. Law, Garrett & Nye (2003) concludeerden dat er naar aanleiding van taaltherapie significant positieve effecten merkbaar zijn op woordenschat, maar daarnaast ook op grammatica en syntaxis. Bragard,

Schelstraete, Snyers & James (2012) beschrijven in hun casestudy het effect van semantische en fonologische therapie bij kinderen met een TOS en woordvindingsproblemen. Beide interventies blijken succesvol. 75% van de kinderen zijn gegroeid op semantisch vlak.

1.4 De logopedist als coach

Logopedisten en docenten binnen het cluster 2 onderwijs hebben beide aandeel in het uitvoeren van (optimaal) woordenschatonderwijs. Zij bezitten over vaardigheden die elkaar aanvullen en overlappen. Wanneer deze vaardigheden worden gebundeld, verbetert dit de zorg voor de leerlingen op school (Weerdenburg, Bonder & Slofstra-Bremer, 2009). Dit beaamt Willemsen (2013) in haar onderzoek naar samenwerking tussen logopedist en docent bij het uitvoeren van taalonderwijs. Hieruit bleek dat ten gevolge van deze samenwerking een significante vooruitgang zichtbaar was op leerkrachtvaardigheden op het gebied van woordenschatonderwijs.

Een van de rollen van de logopedist, volgens het beroepsprofiel logopedie (NVLF, 2003) is de rol van coach. In deze rol stimuleert en begeleidt zij naast cliënten ook collega's en teamleden en motiveert deze. Ook voor logopedisten op het cluster 2 onderwijs wordt de rol van coach steeds groter (Willemsen & Cox, 2013). Bij de uitvoering van het woordenschatonderwijs is een grote rol weggelegd voor de logopedist in het coachen van docenten op dit gebied.

Ondanks dat coaching en samenwerking vaak samen gaan, bestaat er een verschil tussen deze vaardigheden. Bij coaching is er vaak sprake van een hulpvraag van, in dit geval, de docent. Hierbij is het de uitdaging om in de rol van coach de docent te begeleiden om zelf een oplossing te vinden op deze vraag (Willemsen, 2013). Bij samenwerken is dat niet het geval.

1.5 'Met Woorden in de Weer'

Het onderwijs voor leerlingen met een TOS wordt onder andere gefaciliteerd door de Koninklijke Auris groep. Voor het woordenschatonderwijs heeft Auris sinds enkele jaren de methode 'Met Woorden in de Weer' (Van den Nulft & Verhallen, 2010) ingevoerd. Deze methodiek heeft als doel de passieve en actieve woordenschat van leerlingen uit te breiden en richt zich daarbij vooral op vaardigheden van docenten. Van den Nulft en Verhallen (2010) zien woordenschatverwerving en onderwijs beide als vormen van kennisverwerving en zeggen dat deze twee onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Zij proberen om met hun aanpak woordenschatonderwijs systematisch in te passen in het reeds bestaande onderwijs, zodat het een dagelijkse routine wordt in elke klassensituatie. Bij het aanleren van nieuwe woorden wordt gewerkt volgens het viertaktmodel, een didactisch model voor woordenschatonderwijs. Deze bevat de volgende stappen:

1. Voorbewerken: hierbij wordt de voorkennis van de leerling met betrekking tot het woord geactiveerd.
2. Semantiseren: hierbij wordt de betekenis van het woord helder gemaakt. Dit gebeurt altijd in de context waarin het woord aan de orde is.
3. Consolideren: het inoefenen van het woord en de betekenis
4. Controleren: nagaan of de leerling het woord echt kent.

Volgens de ontwikkelaars heeft de methode een positief effect op leerprestaties van leerlingen. Zij begrijpen woorden beter waardoor zij de lesinhoud beter begrijpen, sneller nieuwe woorden leren en dus meer kennis opbouwen. Daarnaast kunnen zij zich beter uiten en bevordert een groter lexicon de communicatie. Ondanks dat 'Met Woorden in de Weer' oorspronkelijk is ontwikkeld voor het regulier basisonderwijs, is gebleken dat de methode ook effectief is voor leerlingen op het speciaal basisonderwijs (Van Hartingsveld & Verhallen, 2006) en voor oudere leerlingen met een TOS (Van Leerdam, 2014).

Voor meer informatie over de methode wordt verwezen naar Van den Nulft & Verhallen (2010).

Eerder onderzoek naar leerkrachtvaardigheden in het woordenschatonderwijs door onder andere Stek (2011) wees uit dat docenten vaak niet alle basiscompetenties bezitten voor het uitvoeren van de methode 'Met Woorden in de Weer'. Uit dit onderzoek bleek dat de vaardigheden consolideren en controleren niet regelmatig werden toegepast. Uit een ander onderzoek op een basisschool bleek dat er vooral verbeterpunten waren in de vaardigheden semantiseren en consolideren (Clarijs, 2013). Al deze onderzoeken werden echter uitgevoerd op het regulier basisonderwijs. Hartingsveldt & Verhallen (2006) hebben onderzoek gedaan naar de implementatie van de methode op het speciaal basisonderwijs. Hierbij kwamen als belangrijke punten de positiviteit en goede samenwerking van collega's naar voren als bevorderend voor het woordenschatonderwijs.

1.6 Auris College Leiden

Vanaf maart 2016 wordt de methode 'Met Woorden in de Weer' ingevoerd op het Auris College Leiden. Dit is een VSO-school voor kinderen van 12-20 jaar met een taalontwikkelingsstoornis, een auditieve beperking of een stoornis in het autismespectrum die specifiek leidt tot een communicatieve beperking.

De totale periode voor implementatie bedraagt 1,5 jaar en bestaat uit 3 fases. Auris College Leiden bevindt zich momenteel in de eerste implementatiefase. Hiervoor hebben alle deelnemers in januari en maart 2016 een tweedaagse teamtraining gevolgd op de school. Twee logopedisten werkzaam op de school vormen samen het coördinatieteam tijdens het implementatietraject van 'Met Woorden in de Weer'. Zij volgen het verloop en de voortgang van de implementatie en zorgen voor borging van de uitvoering van de methode op langere termijn. Dit doen zij onder andere door middel van coaching van de docenten op school. Er worden gedurende het gehele implementatietraject gemiddeld 3 individuele gesprekken gepland tussen de logopedist en de docent waarin docenten verder worden gecoacht in de uitvoering van de methode. Logopedisten sturen hierin gericht aan op competentieontwikkeling.

H2. Probleem- en doelstelling

Vanuit de implementatie van de woordenschatmethodiek 'Met Woorden in de Weer' op het Auris College Leiden is de praktijkvraag ontstaan. Het blijkt voor logopedisten op de school nog onduidelijk hoe zij docenten gericht kunnen coachen op het gebied van woordenschatonderwijs. De vraag is welke vaardigheden docenten, werkzaam op het Auris college Leiden, in de eerste implementatiefase van de woordenschatmethodiek 'Met woorden in de Weer' beheersen en welke vaardigheden achter blijven. Daarnaast is de vraag wat de behoeften van docenten zijn op het gebied van ondersteuning en hoe logopedisten hierop aan kunnen sluiten door hun coachingslessen hierop aan te passen.

Hieruit zijn de volgende hoofd- en deelvragen opgesteld:

2.1 Hoofdvraag voor praktijkonderzoek

Welke ondersteuning kan de logopedist op het voortgezet cluster 2 onderwijs (Auris College Leiden) bieden bij het coachen van docenten in de uitvoering van de woordenschatmethodiek 'Met Woorden in de Weer', ter verhoging van de kwaliteit van het woordenschatonderwijs?

Deelvragen

- Welke vaardigheden beheersen de docenten van het Auris College Leiden tijdens fase 1 van het implementatietraject van de woordenschatmethodiek 'Met Woorden in de Weer'?
- Welke vaardigheden blijken genoeg en welke vaardigheden blijken te weinig te worden toegepast en hebben extra ondersteuning nodig?
- Welke behoeftes hebben docenten op het gebied van coaching door de logopedist ten aanzien van hun vaardigheden in het uitvoeren van woordenschatonderwijs?

Het uiteindelijke doel van het onderzoek is de coaching van docenten op het gebied van woordenschatonderwijs, uitgevoerd door de logopedist, te verbeteren. Hierdoor kunnen vaardigheden van docenten in de uitvoering hiervan en daarmee het totale woordenschatonderwijs worden geoptimaliseerd.

Aanbevelingen die naar aanleiding van dit onderzoek worden opgesteld kunnen worden gebruikt door logopedisten op het Auris College Leiden, als ook op ander (voortgezet) speciaal cluster 2 onderwijs bij de coaching van docenten bij de uitvoering van woordenschatonderwijs.

Dit onderzoek is ontstaan vanuit de praktijk en levert een bijdrage aan de professie en het beroepsveld van logopedie op het gebied van coaching en woordenschatonderwijs op het voortgezet cluster 2 onderwijs. Woordenschat is de basis voor schoolsucces en het daaropvolgend participeren in de maatschappij. Woordenschatonderwijs van goede kwaliteit is daarom van groot belang voor de toekomst van leerlingen op cluster 2 onderwijs. Deze kwaliteit kan alleen gewaarborgd worden wanneer docenten vaardigheden op het gebied van woordenschatonderwijs optimaal beheersen. Het is mede de taak van de logopedist om hen hierin te coachen.

H3. Methode

3.1 Type onderzoek

Voor de uitvoering van dit onderzoek is gebruik gemaakt van kwalitatief beschrijvend onderzoek. Hier is voor gekozen omdat kwalitatief onderzoek als doel heeft inzicht te geven in de sociale wereld, het gedrag en de beweegredenen van personen (Verhoef, Kuiper, Neijenhuis, Dekker-van Doorn & Rosendal, 2015).

3.2 Deelnemers en proefpersonen

Deelnemers zijn geselecteerd op basis van de volgende inclusiecriteria:

- De docent is werkzaam op het voortgezet cluster 2 onderwijs
- De docent heeft deelgenomen aan de tweedaagse training horend bij de methode 'Met Woorden in de Weer'

In totaal telde het onderzoek 7 deelnemers. Allen waren werkzaam op het Auris College Leiden. Zij hebben voorafgaand aan dit onderzoek een tweedaagse training gevolgd, aangeboden door de ontwikkelaars van de methode 'Met Woorden in de Weer'. Dit maakte dat alle deelnemers dezelfde kennis hadden over het uitvoeren van de methode tijdens de start van het implementatietraject.

Deelnemers hebben voorafgaand aan het onderzoek individueel een informed consent getekend waarin zij werden geïnformeerd over het doel en de procedure van het onderzoek en waarmee zij toestemming gaven voor deelname aan het onderzoek (Bijlage 1).

Er was bij dit onderzoek geen sprake van een medisch-wetenschappelijke component waardoor het niet WMO-plichtig was (CCMO, 2016).

3.3 Dataverzameling

Data zijn verzameld door middel van gestructureerde observaties en individuele semigestructureerde interviews. Er is gekozen voor observaties omdat dit de meest aangewezen methode is als het gaat om het registreren van veelvuldig voorkomend gedrag (Verhoef et al., 2015). Met gegevens vanuit observaties kon worden aangetoond welke gedragingen horende bij het viertaktmodel door docenten nog niet werden beheerst.

De observaties zijn uitgevoerd tijdens woordenschatlessen in de klas. Deze vonden plaats aan het begin van een reguliere les. Docenten boden hierbij een aantal woorden passend bij die les aan volgens de methode 'Met Woorden in de Weer'. Van den Nulft en Verhallen (2010) noemen dit 'diep semantiseren' en zeggen dat dit ongeveer drie minuten in beslag neemt. Deze les is gefilmd en beelden zijn geanalyseerd met behulp van onderdelen van het observatieformulier 'Aantoonbaar leerkrachtgedrag bij competenties woordenschatonderwijs' (Verhallen, 2009) (Bijlage 2). Het betreft hier een directe verholde gestructureerde observatie (Verhoeven, 2014). De onderzoeker participeerde hierbij niet in de onderzoekssituatie.

Naast het uitvoeren van observaties zijn bij dezelfde deelnemers individuele semigestructureerde interviews afgenomen. Dit is gedaan om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van hun visie op de methode en hun behoeften aan (de manier van) ondersteuning en coaching door de logopedist. Er is gekozen voor interviews omdat dit een van de meest aangewezen methodes is wanneer het gaat om het verzamelen van informatie over vaardigheden, attitudes en opinies (Verhoef et al., 2015). Bij het afnemen van interviews is gebruik gemaakt van vooraf opgestelde interviewvragen (Bijlage 3).

3.4 Data-analyse

Bij het analyseren van de data vanuit de observaties is bekeken of en hoe vaak gedragingen horende bij de fases van de viertakt (selecteren, voorbereken, semantiseren en consolideren) zijn geobserveerd bij elke deelnemer.

Dergelijke gegevens zijn van alle deelnemers verzameld, gecategoriseerd en met elkaar vergeleken volgens de eerdergenoemde fases van de viertakt. Hieruit volgde een overzicht van welke gedragingen per fase veel voorkwamen en leken te worden beheerst en welke gedragingen weinig voorkwamen en eventueel extra ondersteuning nodig bleken te hebben.

Gegevens vanuit de interviews zijn geanalyseerd aan de hand van de volgende stappen. Als eerste zijn interviews volledig getranscribeerd. Hierna zijn vanuit deze tekst verschillende vaak voorkomende thema's gekozen door open coderen, waarin gegevens vanuit transcripten zijn samengebracht onder passende labels (codes). Het doel hiervan was gegevens overzichtelijk en hanteerbaar te maken. De volgende stap was het axiaal coderen, waarin is nagegaan hoe dergelijke codes met elkaar samenhangen. Een schematische weergave van de codeboom is terug te vinden in bijlage 4.

De laatste fase van analyse betrof het selectief coderen. Hierbij zijn uiteindelijke codes geverifieerd en relaties tussen codes naar voren gekomen. Het doel hiervan was het integreren van de gegevens om hiermee de vraagstelling te kunnen beantwoorden (Boeije, 2014).

Gegevens vanuit de observaties en de interviews zijn vertaald naar bruikbare aanbevelingen welke door logopedisten gebruikt kunnen worden bij de invulling van de coachingslessen die aan docenten zullen worden gegeven tijdens de eerste implementatiefase van de methode 'Met Woorden in de Weer'.

Gegevens van deelnemers zijn volledig geanonimiseerd door namen te vervangen door cijfers.

H4. Resultaten

4.1 Resultaten vanuit observaties

Het gemiddeld aantal, door de docenten gekozen woorden per woordenschatles, was twee woorden. Een enkele docent had één woord geselecteerd en een aantal docenten kozen drie of vier woorden per les.

De gemiddelde duur per woordenschatles bedroeg vier en een halve minuut. Daarnaast was er een les die ongeveer dertig minuten duurde.

Viertakt

Woorden selecteren en clusteren

Bij elke observatie hadden de docenten gemiddeld twee woorden gekozen om tijdens de woordenschatles te behandelen. Zes van de zeven docenten maakten een gevarieerde selectie van woorden vanuit de lesinhoud. Hierbij werden in de meeste gevallen zelfstandig naamwoorden gebruikt. Een enkeling gebruikte soms een werkwoord of een bijvoeglijk naamwoord.

Zes van de zeven docenten selecteerden en clusterden hierbij woorden die in het semantisch netwerk bij elkaar horen. Een docent gebruikte woorden die op het eerste gezicht minder goed in een semantisch netwerk paste.

Een docent maakte bij het clusteren van de woorden gebruik van een kennisstructuur (woordweb) om de relatie tussen de woorden aan te geven.

Veel docenten maakten wel gebruik van losse pijlen om relaties tussen woorden te verduidelijken.

Vorbewerken

Tijdens alle geobserveerde woordenschatlessen hadden alle docenten de aandacht van de leerlingen. Zes van de zeven docenten kozen een vorberekking gericht op het kennisnetwerk waarin de aan te leren woorden vielen. Ze deden dit vaak door kort te spreken over het onderwerp van de woorden of door het inleiden van een nieuwe thema of een nieuwe paragraaf.

Semantiseren

Bij het onderdeel semantiseren is een aantal gedragingen geobserveerd. Met het gebruiken van de drie uitjes (uitbreiden, uitleggen, uitbeelden) met een duidelijke betekenisafbakening bleken drie van de zeven docenten moeite te hebben. Zij gebruikten geen duidelijke betekenisafbakening en/of schrijven deze niet op het bord (uitbeelden). Een docent maakte bij het semantiseren gebruik van kennisstructuren.

Consolideren

De gedragingen horende bij de fase consolideren werden door alle docenten toegepast tijdens de geobserveerde woordenschatlessen. De meeste docenten deden dit door middel van het vertellen van een verhaal (van een vooraf opgesteld script). Ze gebruikten hierbij eigen taalgebruik en herhaalden de woorden gemiddeld drie keer.

Een overzicht van het aantal keer voorkomen van elke gedraging per fase van het viertaktmodel is schematisch weergegeven in tabel 1.

Fases Viertakt	Bijbehorende gedraging van de docent	Docenten (aantal x/7)
Woorden selecteren en clusteren	o Maakt een gevarieerde selectie vanuit de lesinhoud	6
	o Maakt een gevarieerde selectie van verschillende soorten woorden	2
	o Maakt clusters van woorden die in het semantisch netwerk bij elkaar liggen	6
	o Geeft woordrelaties weer door het kiezen van de juiste kennisstructuur	1
	o Selecteert woorden en houdt daarbij rekening met het woordkennisniveau binnen de groep	5
Vorbewerken	o Krijgt de aandacht van de leerlingen	7
	o Kiest een voorbewerking gericht op het (woord)kennisnetwerk waarin de aan te leren worden vallen	6
Semantiseren	o Kan zowel concrete als abstracte woorden semantiseren	4
	o Gebruikt de drie uitjes met een duidelijke betekenisafbakening	4
	o Kan woorden en woordbetekenissen met behulp van de drie uitjes helder bij kinderen overbrengen	7
	o Geeft met het woordweb de woorden, woordbetekenissen en betekenisrelaties duidelijk weer	1
Consolideren	o Kan gebruik maken van het eigen taalgebruik om de woorden en woordbetekenissen te consolideren	7
	o Kan gebruik maken van specifieke activiteiten om de woorden en woordbetekenissen te consolideren	7

Tabel 1: Aantal docenten dat gedrag (horende bij de viertakt) laat zien.

4.2 Resultaten uit interviews

Visie op de methode

Alle docenten gaven tijdens de afgenomen interviews aan de methode 'Met Woorden in de Weer' als zeer zinvol te beschouwen. Zij benoemden woordenschatonderwijs als noodzakelijk op cluster 2-scholen en zeiden dat dit ook zeker dat het op het Auris College Leiden aandacht verdient.

Drie van de zeven docenten gaven aan zich door de invoering van de methode bewuster te zijn van de manier van aanbieden van de woorden. De methode geeft docenten houvast en handvatten voor het opstarten van een les en het systematisch aanbieden van woorden.

'Daar ben ik blij mee, dat we daar mee bezig zijn. Ik was al erg bezig met woorden en begrippen. Maar dit geeft gewoon een handvat om het op een eenduidige manier te doen'

Vier van de zeven docenten gaven aan de implementatie van de methode en de daarbij horende veranderingen echter wel als extra werk te beschouwen. Zij gaven aan dat er gelet moet worden op de unieke manier van lesgeven van elke docent. Een docent benoemde het belang hiervan en vindt dat dit naar aanleiding van de implementatie van de methode niet verloren mag gaan.

'Wat ik wel merk op dit moment, ik ben stages aan het voorbereiden, en dat is heel hectisch. En dan komt dit er bij'

Toepassing van de methode

Zes van de zeven docenten gaven aan de methode nu één keer bewust te hebben toegepast. Zij benoemden daarnaast altijd al bewust of onbewust bezig te zijn met de manier waarop zij woorden aanbieden. Een aantal docenten liet weten de manier van aanbieden volgens de methode nog als 'gemaakt' en onnatuurlijk te ervaren.

Een docent gaf aan dat de toepassing van de methode in de bovenbouw lastiger is, gezien het lage aantal lesuren van de leerlingen en het feit dat er minder met vaste methodes wordt gewerkt waaruit woorden af te leiden zijn.

Als laatste werd de tijd van een woordenschatles genoemd als iets waar docenten aan moeten wennen.

'Ik bied wel heel bewust aan. Daar moet ik wel aan wennen. Net als vandaag ook. Normaal zou ik voor die woorden meer tijd nemen. En vandaag wilde ik het dan in een minuutje of drie a vier stoppen'

Viertakt

Selecteren van doelwoorden

De meeste docenten selecteerden doelwoorden voor hun woordenschatles vanuit de methode die ze tijdens de betreffende les gebruikten. Ze markeerden hiervoor voorafgaand aan de les een aantal woorden. Daarbij gaven ze aan vooral te kiezen voor woorden die vaker terugkomen en volgens hen belangrijk zijn. Ervaring van docenten in het lesgeven op cluster 2 onderwijs werd hierbij vaak genoemd als belangrijk. Ook de verdieping in kennis van specifieke problemen die leerlingen op cluster 2 onderwijs ervaren werd aangedragen als helpend bij het uitkiezen van de juiste woorden.

'Nee meestal gebruik ik dan de methode en lees ik dat van tevoren door en dan weet je eigenlijk wel uit ervaring dat sommige woorden een struikelblok gaan vormen'

Ondanks de ervaring in het lesgeven op cluster 2 onderwijs gaven twee docenten aan dat het hen soms nog verbaast welke woorden leerlingen toch niet kennen. Dit wordt vaak plotseling duidelijk tijdens bijvoorbeeld een gesprek.

Daarnaast verschilt het volgens docenten ook per vak hoe het selecteren van de doelwoorden verloopt. Bij talige vakken zoals Nederlands zijn bijvoorbeeld een groot aantal woorden te herleiden waarbij extra uitleg van belang is.

Voorbewerken

Wanneer docenten werd gevraagd naar hoe zij tijdens de woordenschatles de fase voorbewerken hebben ervaren, gaven de meeste docenten aan dit heel simpel te hebben gehouden en het eigenlijk nauwelijks bewust te hebben uitgevoerd. Drie docenten gaven aan dat zij dit uitgebreider hadden kunnen doen.

Veel docenten richtten hun voorbewerking op een thema dat al eerder besproken was tijdens de les. Zij herinnerden leerlingen daar dan weer kort aan en borduurden daarop voort met nieuwe woorden.

Daarnaast gaven zij aan dat het verloop van deze fase van de viertakt afhankelijk is van verschillende factoren zoals een klassikale of geen klassikale start en de voorkennis van alle leerlingen in een groep.

Semantiseren

Over het semantiseren bestonden verschillende meningen en visies. Twee docenten gaven aan de betekenis bij een woord bewust kort en makkelijk te houden zodat leerlingen het begrepen. Een docent gaf aan dat moet worden gewaakt voor het toekennen van 1 vaste betekenis aan een woord.

'Ik vind wel dat we moeten uitkijken met te strak één betekenis eraan koppelen. Want soms kunnen woorden verschillende dingen betekenen, of gebruik je ze net in een andere context. Het verbuigen van woorden vinden ze vaak al heel moeilijk. Ik probeer het dan ook vaak zo aan te bieden dat ik het in verschillende vormen uitleg zoals bij het woord investeren. Dat ik niet alleen zeg investeren, investeren, maar ook hij investeert. Maar ook als die betekenis anders kan zijn dat ik ook die verschillende betekenissen aan bod laat komen. Niet zozeer dat het verwarrend wordt, niet als het twee hele verschillende betekenissen zijn'

Bijna alle docenten gaven aan weinig moeite te hebben met het toekennen van een betekenis aan een woord. Door twee docenten werd wel benoemd dat het vaak lastiger is om abstracte woorden te semantiseren dan concrete woorden.

Consolideren

Docenten gaven aan dat het consolideren goed gaat. Zij deden dit vaak door een verhaal te vertellen waarin zij woorden herhaalden en betekenisrelaties tussen woorden verduidelijkten.

'Ja ik had het gevoel dat ik daarin wel gewoon een verhaal had. Het was weer terugkoppelen naar wat ze dan allemaal al hadden geleerd en ik heb het idee dat ik wel redelijk het verband kon leggen tussen deze woorden. Dus ja, volgens mij ging dat wel goed'

Coaching

Wanneer docenten werd gevraagd naar hun mening over de invulling van de coachingsgesprekken met betrekking tot de implementatie van de methode, had een aantal docenten hier nog geen antwoord op. Hiervoor zouden zij de methode eerst vaker toe moeten passen. Een punt dat wel werd aangedragen is het zo natuurlijk mogelijk toepassen van de methode, aangezien veel docenten aangaven het uitvoeren van een woordenschatles nog als 'gemaakt' te zien. Ook wil men hulp bij het selecteren van doelwoorden (een docent). Hierbij gaat het dan voornamelijk om het selecteren van geschikte doelwoorden wanneer niet gebruik gemaakt wordt van een vaste methode.

Daarnaast gaven twee docenten aan hulp te willen bij het zo goed mogelijk semantiseren van zowel concrete als abstracte woorden.

Veel docenten gaven echter wel aan de opname terug te willen zien, van zowel zichzelf maar ook van anderen, om hier weer van te kunnen leren.

Ook bij deze vraag werd door een docent aangegeven dat het belangrijk is om tijdens deze implementatie en bijbehorende coaching zoveel mogelijk het unieke van lesgeven van elke docent te bewaken. Zo zorg je ervoor dat leerlingen op verschillende manieren geprikkeld worden.

'Kijk naar de manier van lesgeven die elke persoon heeft. En ga dan kijken, oké hoe kan die persoon nou zo slim mogelijk, zonder afbreuk te doen aan het unieke wat iedere docent heeft, toch dit toepassen'

H5. Discussie

Het proces

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van methodentriangulatie. Er is gekozen voor een combinatie van gegevensverzameling vanuit zowel observaties als interviews. Dit heeft ervoor gezorgd dat er een zo compleet mogelijk beeld kon worden gevormd van de behoeften van docenten aan ondersteuning en coaching. Dit was een groot voordeel en heeft de onderzoeksresultaten versterkt.

Het feit dat zowel de onderzoeker als de deelnemers dagelijks aanwezig waren op de onderzoekslocatie was voordelig voor de samenwerking en het proces. Hierdoor was er sprake van veel persoonlijk contact en het maken van afspraken voor zowel observaties als interviews verliep hierdoor goed.

Door gebrek aan tijd zijn niet alle leerkrachten werkzaam op de school geobserveerd en geïnterviewd. Een groter aantal deelnemers had de betrouwbaarheid van het onderzoek kunnen vergroten.

Gegevens zijn enkel geanalyseerd door de onderzoeker. Er was tijdens de onderzoeksperiode onvoldoende tijd en mogelijkheid om een membercheck of peer debriefing uit te voeren. Wanneer dit wel mogelijk was geweest had dit tevens de betrouwbaarheid van het onderzoek kunnen vergroten.

Ten behoeve van de betrouwbaarheid is bij het analyseren van de gegevens vanuit observaties gebruik gemaakt van het observatieformulier 'Aantoonbaar Leerkrachtgedrag bij competenties woordenschatonderwijs' (Verhallen, 2009). Hierbij moet vermeld worden dat dit observatie-instrument is gebaseerd op competenties voor woordenschatonderwijs op excellent niveau. Aangezien de school zich in de eerste implementatiefase van de methode bevindt, kan nog niet worden verwacht dat docenten al op dit niveau presteerden. Daarom zijn alleen de reeds observeerbare gedragingen geselecteerd en geobserveerd tijdens de woordenschatles.

Resultaten

Wat uit alle interviews duidelijk naar voren is gekomen, is dat er op de school sprake is van een prettige samenwerking tussen collega's. Dit is bevorderend voor het woordenschatonderwijs, zoals ook werd geconcludeerd door Hartingsveldt & Verhallen (2006). Daarnaast gaven alle docenten aan de methode als zinvol te beschouwen voor het cluster 2 onderwijs, wat van belang is voor het uitvoeren ervan.

Docenten gaven tijdens interviews aan altijd al bezig zijn met woordenschatonderwijs en de implementatie van deze nieuwe methode als extra werk te beschouwen. Volgens Van der Nulft en Verhallen (2010) dient de methode ingepast te worden in het reeds bestaande onderwijs. Zij vinden dat deze vorm van woordenschatonderwijs een dagelijkse routine moet worden in elke klas. Uit de visie van veel docenten op het Auris college is gebleken dat zij dit (nog) niet zo zien. Dit is niet bevorderlijk voor de uitvoering en implementatie. Deze visie kan worden verklaard vanuit het feit dat de school zich nog in de eerste implementatiefase van de methode bevindt. Coaching van docenten kan zich daarom richten op het extra inzicht geven in het doel en de toepasbaarheid van deze specifieke werkwijze tegenover de bestaande werkwijze.

Wanneer werd gekeken naar het aantal keer voorkomen van gedragingen horende bij de viertakt, was te zien dat vaardigheden horende bij de fases voorbereiden en consolideren goed werden toegepast. De vaardigheden horende bij de fases selecteren en clusteren van doelwoorden en het semantiseren werden echter nog niet door alle docenten toegepast. Door Clarijs (2013) werd eerder ook geconcludeerd dat er vooral verbeterpunten bleken bij de fase semantiseren.

Wat nog meer opviel is dat docenten tijdens interviews aangaven weinig moeite te hebben met de fase semantiseren. Uit observaties bleek echter dat nog niet alle vaardigheden horende bij deze fase werden toegepast. Zo gebruikten niet alle docenten een duidelijke betekenisafbakening en beeldden zij deze niet allemaal uit. Hierbij bestaat dus een discrepantie tussen het geobserveerde en de informatie vanuit interviews.

Uit interviews bleek dat veel docenten zelf weinig input hebben voor invulling van ondersteuning en coaching op het gebied van de viertakt. Ook dit kan verklaard worden vanuit het feit dat de school zich pas in de eerste implementatiefase van de methode bevindt en de meeste docenten de methode gemiddeld slechts 1 keer bewust hebben uitgevoerd. Willemsen (2013) benoemde dat er bij coaching sprake is van een hulpvraag, waarbij het de rol is van de coach te begeleiden en de ander zelf een oplossing op die vraag te laten vinden. Naast dat een enkele docent heeft aangegeven hulp te willen bij het selecteren van doelwoorden en het semantiseren beschikken veel docenten nog niet over een concrete hulpvraag met betrekking tot het uitvoeren van de stappen horende bij het viertaktmodel. Hiervoor zouden zij de methode eerst vaker moeten uitvoeren

Waar wel een duidelijke hulpvraag voor is onder docenten is ondersteuning bij een natuurlijke toepassing van de methode. Docenten zien de methode nog als 'gemaakt' en willen graag hulp bij het toepassen op een zo natuurlijk mogelijke manier, zonder afbreuk te doen aan de elke unieke manier van lesgeven.

Bij invulling van de coaching is het voor de logopedist in de rol van coach van belang docenten te stimuleren en te motiveren (Meulenberg-Brouwer & Pol-Top, 2014) en te kijken naar de toepassing van de methode binnen elke unieke manier van lesgeven. Downey (2000) noemt coaching de kunst van het iemand helpen betere prestaties te behalen, beter te leren en zich te ontwikkelen. Tijdens de invulling van coachingsgesprekken over de gehele implementatieperiode in het algemeen zal deze visie in ogenschouw moeten worden genomen.

H6. Conclusie

Aan de hand van bovenstaande onderzoeksresultaten en de gevonden literatuur, kan het volgende worden geconcludeerd.

Hoofdvraag

Welke ondersteuning kan de logopedist op het voortgezet cluster 2 onderwijs (Auris College Leiden) bieden bij het coachen van docenten in de uitvoering van de woordenschatmethodiek 'Met Woorden in de Weer', ter verhoging van de kwaliteit van het woordenschatonderwijs?

Om de kwaliteit van het woordenschatonderwijs op het cluster 2 onderwijs (Auris College Leiden) te verhogen dienen ondersteuning en coaching zich in eerste instantie te richten op een zo natuurlijk mogelijke toepassing van de methode voor elke individuele docent. Wanneer hierop wordt ondersteund en wordt gekeken hoe elke docent de methode kan toepassen zonder afbreuk te doen aan de unieke manier van lesgeven kan daaropvolgend ook de visie van docenten met betrekking tot de methode veranderen. De methode moet niet meer als extra werk worden ervaren. Op deze manier kan deze beter worden ingebed in het huidige onderwijs.

Daarnaast zal eerst over een langere periode intensiever moeten worden geoefend met het uitvoeren van woordenschatlessen door docenten. Hierdoor doen docenten meer ervaring op met het uitvoeren van de woordenschatlessen waardoor zij een eventuele hulpvraag kunnen formuleren voor verdere ondersteuning en coaching door de logopedist.

Wanneer dit gebeurt kan de beheersing van de gedragingen horende bij de verschillende fases van de viertakt beter worden beoordeeld. Wanneer meer docenten hierna een hulpvraag hebben met betrekking tot de uitvoering van deze fases kan hierop dan gericht worden gecoacht. Hierbij blijft het van belang om de toepassing zo natuurlijk mogelijk te laten verlopen, en geen afbreuk te doen aan het unieke lesgeven van elke docent.

H7. Aanbevelingen

Docenten dienen inzicht te krijgen in dat de toepassing van de methode geen extra werk hoeft te kosten. Dit kan gebeuren door zowel individuele ondersteuning als door coaching in groepsverband met meerdere docenten en logopedisten. Op deze manier kan gezamenlijk worden gezocht naar passende oplossingen voor dit probleem. Zo kan de methode meer onderdeel worden van het bestaande onderwijs.

Aanbevolen wordt om beeldmateriaal vanuit de observaties te gebruiken als materiaal voor coaching. Veel docenten hebben aangegeven elkaars opnames terug te willen zien. Op deze manier kunnen zij van elkaar leren. Logopedisten kunnen hierbij feedback geven op de opnames waardoor nieuwe coachingsbehoeften van docenten kunnen ontstaan.

Daarnaast wordt aanbevolen om vooral individueel begeleiding en coaching te bieden. Zo kan de eigenheid van lesgeven van elke docent worden bewaakt en kan samen worden gezocht naar onder andere een natuurlijke toepassing van de methode voor elke individuele docent.

Wanneer individueel wordt gecoacht kunnen docenten die wel hebben aangegeven ondersteuning te willen bij de uitvoering van fases van de viertakt (selecteren van doelwoorden en semantiseren) hier op deze manier al in worden ondersteund door de logopedist.

Het is aan te raden docenten vaker en intensiever te laten oefenen met het uitvoeren van de methode. Op deze manier krijgen docenten meer inzicht in het verloop van de toepassing waardoor nieuwe coachingsbehoeften kunnen ontstaan en zij een duidelijkere hulpvraag kunnen ontwikkelen voor ondersteuning door de logopedist. Om ervoor te zorgen dat deze oefening daadwerkelijk plaatsvindt kan er een beleid geschreven worden. Er kunnen vaste oefen- en evaluatiemomenten worden afgesproken en er kunnen extra uren beschikbaar worden gesteld voor docenten om deze oefening te realiseren.

Kennisuitbreiding over de methode kan in een later stadium van de implementatie nog plaatsvinden in verband met de discrepantie die is gebleken tussen gegevens vanuit observaties en interviews over de fase van het semantiseren. Docenten gaven tijdens interviews aan weinig moeite te hebben met deze fase. Uit observaties bleek echter dat nog niet alle vaardigheden horende bij deze fase werden toegepast. Gedacht kan worden aan extra kennisuitbreiding over uitvoering van het semantiseren tijdens een komende studiedag. Ook kan hier individueel op worden gecoacht.

7.1 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Herhaling van het onderzoek in dezelfde setting, later in de implementatiefase of in een volgende implementatiefase, is wenselijk om vooruitgang te kunnen zien en nieuwe coachingsbehoeften van docenten te inventariseren. Daarbij kunnen gegevens vanuit dit onderzoek dienen als nulmeting.

Het is aan te bevelen bij vervolgonderzoek alle docenten werkzaam op de school te laten participeren in het onderzoek, zodat een zo betrouwbaar mogelijk beeld kan worden gevormd van de beheersing van vaardigheden rondom de viertakt en de coachingsbehoeften van alle docenten.

Daarnaast kan het toepassen van een membercheck of peer review de betrouwbaarheid vergroten.

Meer gelijksoortig onderzoek naar coaching op speciaal voortgezet onderwijs op het gebied van woordenschatonderwijs is wenselijk, gezien het beperkte aanbod aan literatuur op dit specifieke gebied. Resultaten vanuit dergelijk onderzoek kunnen nieuwe inzichten

verschaffen in (manieren van) coaching door de logopedist. Op deze manier verkrijgen logopedisten op voortgezet cluster 2 onderwijs handvatten voor het zo goed mogelijk ondersteunen van docenten in hun rol als coach.

Literatuur

Boeije, H. (2014). *Analyseren in kwalitatief onderzoek: denken en doen*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.

Bragard, A., Schelstraete, M.A., Snyers, P. & James, D.G.H. (2012). Word-Finding Intervention for Children With Specific Language Impairment: A Multiple Single-Case Study. *Language, Speech & Hearing Services in Schools*, 43(2), 222–232.

Burger, E., Wetering, M. van de & Weerdenburg, M. van (2012). *Kinderen met specifieke taalstoornissen*. Den Haag: Acco.

Centrale Commissie Mensgebonden Onderzoeken (CCMO). (2016). *Niet-WMO-onderzoek*. Op 1 april 2016 ontleend aan <http://www.ccmo.nl/nl/niet-wmo-onderzoek>

Clarijs, M.D.W. (2013). *Woordenschat: een waardevolle verrijking*. Hogeschool Zeeland University of Applied Sciences: Academie voor Educatie en Pedagogiek. Op 22 maart 2016 ontleend aan <https://hbo-kennisbank.nl/record/oai:repository.samenmaken.nl:smpid:42028>

Cummings, A. & Ceroni, R. (2009). Verbal and nonverbal semantic processing in children with developmental language impairment. *Elsevier: Neuropsychologia*, 48, 77–85.

Downey, M. (2000). *Coachen op het werk*. Amsterdam: Nieuwezijds.

Dungen, L. van den & Verboog, M. (2011). *Kinderen met taalontwikkelingsstoornissen*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

Goorhuis, S.M. & Schaerlaekens, A.M. (2000). *Handboek taalontwikkeling, taalpathologie en taaltherapie bij Nederlandssprekende kinderen*. Leusden: De Tijdstroom.

Hartingsveldt, W. van & Verhallen, M. (2006). Met woorden in de weer in het speciaal basisonderwijs. *Logopedie en foniatrie*, nr.1.

Haynes, C. (1992). Vocabulary deficit—One problem or many? *Child Language Teaching and Therapy*, 8, 1–17.

Law, J., Garrett, Z. & Nye, C. (2003). Speech and language therapy interventions for children with primary speech and language delay or disorder. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, Issue 3.

Leerdam, A. van (2014). *Het effect van de woordenschatdidactiek Met Woorden in de Weer op de passieve woordenschat van kinderen van 10-13 jaar met een taalontwikkelingsstoornis*. Universiteit Utrecht: Opleiding Logopediewetenschap.

Meulenberg-Brouwer, A. & Pol-Top, H. (2014). *Dialoog. Een theoretisch en praktisch perspectief op de beroepsrollen van de logopedist*. Den Haag: Lemma.

Nash, M. & Donaldson, M.L. (2005). Word Learning in Children With Vocabulary Deficits. *Journal of Speech, Language & Hearing Research*, 48(2), 439–458.

Nederlandse Vereniging voor Logopedie en Foniatrie. (2003). *Beroepsprofiel logopedist*. Woerden: NVLF.

Nulft, D. van den & Verhallen, M. (2010). *Met woorden in de weer – praktijkboek voor het basisonderwijs*. Bussum: Coutinho.

Reep - van den Berg, C.M.M., Koning, H.J. de, Ridder-Sluis, J.G. de, Lem, G.J. van der & Maas, P.J. van der (1998). Prevalentie van taalontwikkelingsstoornissen bij kinderen. *Tijdschrift voor Gezondheidswetenschappen*, 76(6), 311-317.

Rijksoverheid. (2016). *Organisatie van het Speciaal Onderwijs*. Op 9 februari 2016 ontleend aan <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/passend-onderwijs/inhoud/speciaal-onderwijs>

Stek, J. (2011). *En Weer met Woorden in de Weer. Masterscriptie Special Educational Needs - Interne begeleiding*. Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg. Op 22 maart 2016 ontleend aan <http://fontys.surfsharekit.nl:8080/get/smpid:30202/DS1/>

Stothard, S.E., Snowling, M.J., Bishop, D., Chipchase, B.B. & Kaplan, C.A. (1998). Language-impaired preschoolers: A follow-up into adolescence. *Journal of Speech, Language & Hearing Research*, 41(2), 407.

Verhallen, M. (2009). *Meer en beter woorden leren*. Projectbureau Kwaliteit.

Verhoef, J., Kuiper, C., Neijenhuis, K., Dekker-van Doorn, C. & Rosendal, H. (2015). *Praktijkgericht onderzoek*. Amsterdam: Boom Lemma Uitgevers.

Weerdenburg, M. van, Bonder, F., & Slofstra-Bremer, C. (2009). *Veelzeggend - speciaal onderwijs aan kinderen met ernstige spraak- en/of taalmoeilijkheden - de praktijk ontrafeld*. Leuven: Uitgeverij Acco.

Willemsen, M. & Cox, M.A. (2013). *Logopedie in het cluster 2 onderwijs*. NVLF.

Willemsen, M. (2013). Leerkracht en logopedist: samenwerking in het taalonderwijs. *Van Horen Zeggen*, 2, 10-15.

Willemsen, M. (2013). Van samen werken naar samenwerken - Een samenwerkingsmodel voor leerkracht en logopedist binnen het speciaal onderwijs. *Logopedie en foniatrie*, nr. 12.

Willis, S., Goldbart, J. & Stansfield, J. (2014). The strengths and weaknesses in verbal short-term memory and visual working memory in children with hearing impairment and additional language learning difficulties. *International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology*, 78(7), 1107–1114.

Bijlagen

Bijlage 1: Informed consent

Toestemmingsverklaring (informed consent)

Titel onderzoek: 'Met Woorden in de Weer'

Verantwoordelijke onderzoeker: Alisa Meijvogel

Beste docenten,

Naar aanleiding van de implementatie van 'Met Woorden in de Weer' zal er op school in de periode van 13-20 april onderzoek worden gedaan door Alisa Meijvogel, de stagiaire van logopedie.

Het doel van het onderzoek is de coachingslessen/gesprekken van de logopedisten, horende bij de implementatie van 'Met Woorden in de Weer', zo goed mogelijk af te stemmen op jullie behoeften en competenties.

De volgende 2 activiteiten zullen hiervoor plaatsvinden:

- Het filmen van een woordenschatles aan het begin van een les
- Het afnemen van een kort interview

Voor beide activiteiten zal Alisa persoonlijk een afspraak maken om af te stemmen wanneer dit voor jullie het beste uit komt.

Zouden jullie onderstaand formulier willen tekenen als verklaring van toestemming voor het meedoen aan het onderzoek? Ingevulde formulieren mogen in het postvakje van Geke of Mirjam. Voor evt. verdere vragen kunnen jullie terecht bij Alisa (aanwezig op maandag, dinsdag, woensdag en donderdag).

Alvast bedankt!

In te vullen door de deelnemer

Ik verklaar op een voor mij duidelijke wijze te zijn ingelicht over de aard, methode, doel van het onderzoek. Ik weet dat de gegevens en resultaten van het onderzoek alleen anoniem en vertrouwelijk aan derden bekend gemaakt zullen worden.

Ik begrijp dat film-, foto, en videomateriaal of bewerking daarvan uitsluitend voor analyse en/of wetenschappelijke presentaties en coaching-doeleinden zal worden gebruikt.

Ik stem geheel vrijwillig in met deelname aan dit onderzoek. Ik behoud me daarbij het recht voor om op elk moment zonder opgaaf van redenen mijn deelname aan dit onderzoek te beëindigen.

Naam deelnemer:

Datum: Handtekening deelnemer:

Aantoonbaar leerkrachtgedrag bij competenties woordenschatonderwijs

In onderstaand schema zijn de competenties woordenschatonderwijs op excellent niveau uitgewerkt naar leerkrachtgedrag: wat moet een leerkracht doen of laten zien. Op deze manier is het schema eventueel te gebruiken als een soort kijkwijzer.

Competentie	Excellent niveau	Leerkrachtgedrag
WOORDSELECTIE Selecteren	WOORDEN SELECTEREN • de leerlingen niet kennen en wel nodig hebben om het onderwijs te kunnen volgen • uit alle onderwijsinhouden • met variatie • gericht op differentiatie	WOORDEN SELECTEREN ☐ de leerkracht heeft een goed beeld van het woordkenniveau van de leerlingen en sluit in de selectie daarbij aan ☐ de leerkracht heeft een goed beeld van het vereiste woordkenniveau van de jaargroep en zet hoog in ☐ de leerkracht kan aangeven welke woorden de leerlingen in het onderwijs nodig hebben door gebruik te maken van de 3 selectiecriteria Nut, Frequentie en Pregnante Context ☐ de leerkracht kan prioriteiten stellen en keuzes maken door gebruik te maken van de 3 houdingen: • laat maar zitten • even kort uitleggen • hier werk ik aan diepe woordverwerving ☐ de leerkracht maakt een gevarieerde selectie: • uit alle verschillende lesinhouden • vanuit een breed perspectief; zowel vanuit de lesinhoud (korte termijn) als ook vanuit het perspectief van algemene kennisopbouw (lange termijn) • van verschillende soorten woorden: zelfstandige naamwoorden, bijvoeglijke naamwoorden, werkwoorden enz.; • van verschillende en functiewoorden: abstracte en concrete woorden • van verschillende kennisstructuren (variatie in gebruik van websoort: spin, trap, kast, parachute) • van woorden rondom één bepaald woord of thema maar ook geplaatst in de grotere kaders/netwerken (bv. boos-ruzie-vechten maar ook emoties-boos-blij-verdrietig) • van woorden rondom één bepaald woord of thema waarbij zowel grotere verschillen als ook kleine nuances worden aangegeven (bv. knorrig-boos-woedend-razend)
Clusteren	WOORDEN CLUSTEREN • gericht op netwerkopbouw en het ontwikkelen van kennisstructuren • gericht op differentiatie	WOORDEN CLUSTEREN ☐ de leerkracht maakt clusters van woorden die in het semantisch netwerk bij elkaar horen ☐ de leerkracht geeft woordrelaties weer door het kiezen van de juiste kennisstructuur ☐ de leerkracht selecteert woorden en houdt daarbij rekening met het woordkenniveau binnen de groep. Differentiatie vindt plaats voor zowel een hoger niveau als voor een lager niveau. De differentiatie is gericht op woorden en/of woordbetekenissen. Ze worden aangehaakt en aangeboden binnen een cluster en/of ze worden geselecteerd voor één specifiek niveau.

VIERTAKT		
Voorbewerken	VOORBWERKEN ☐ om aandacht te krijgen van leerling en ☐ om woorden te kunnen aanhaken in het (woord)kennissnetwerk van leerlingen	VOORBWERKEN ☐ de leerkracht krijgt aandacht van de leerlingen ☐ de leerkracht kiest een voorbereiding gericht op het (woord)kennissnetwerk waarin de aan te leren woorden vallen
Semantiseren	SEMANTISEREN ☐ van concrete en abstracte woorden ☐ met flexibel gebruik van de drie uitjes ☐ gericht op oppervlakkige en diepe woordkennis ☐ met een interactieve verwerking ☐ waarbij betekeniserelaties met andere woorden scherp in beeld gebracht worden (woordwebben) ☐ waarbij woorden zichtbaar in de klas komen (woordmuur) ☐ gericht op differentiatie	SEMANTISEREN ☐ de leerkracht kan zowel concrete als abstracte woorden semantiseren ☐ de leerkracht gebruikt de drie uitjes met een duidelijke betekenisafbakening ☐ de leerkracht kan woorden en woordbetekenissen met behulp van de drie uitjes helder bij kinderen overbrengen ☐ de leerkracht kan bij woorden de juiste keuze maken in het gebruik van de uitjes en kan dit in de praktijk toepassen: • woorden labelen (benoemen, voordoen, aanwijzen) • woorden kort uitleggen (oppervlakkige woordverwerking) • woorden uitleggen waarbij gewerkt wordt aan diepe woordverwerking ☐ de leerkracht kan door een interactieve verwerking na aanbieding het concept bij alle leerlingen verduidelijken en/of uitbreiden ☐ de leerkracht geeft met het woordweb de woorden, de woordbetekenissen en de betekeniserelaties duidelijk weer ☐ de leerkracht heeft een woordmuur in de klas waarbij de woorden voor alle leerlingen zichtbaar zijn ☐ de leerkracht kan woorden semantiseren met differentiatie naar zowel een hoger als een lager niveau
Consolideren	CONSOLIDEREN ☐ door gebruik te maken van alle onderwijsactiviteiten ☐ door bewust om te gaan met het eigen taalgebruik ☐ door dagelijkse routine ☐ met variatie ☐ gericht op differentiatie	CONSOLIDEREN ☐ de leerkracht kan gebruik maken van alle onderwijsactiviteiten en klassenroutines om de woorden en woordbetekenissen te consolideren ☐ de leerkracht kan gebruik maken van het eigen taalgebruik om de woorden en woordbetekenissen te consolideren ☐ de leerkracht kan gebruik maken van specifieke activiteiten om de woorden en woordbetekenissen te consolideren ☐ de leerkracht heeft consolideren als een dagelijkse routine ingebed in het rooster ☐ de leerkracht kan gevarieerd consolideren: • klein en fijn (korte spelletjes tussendoor) en groot en meeslepend (grotere spelactiviteit of integratie in andere vakgebieden) • de leerkracht kent minstens 20 verschillende werkvormen om te consolideren en past dit gevarieerd toe • de leerkracht weet bij elke werkvorm of gewerkt wordt aan passief en/of actief consolideren • de leerkracht weet bij elke werkvorm of gewerkt wordt aan woorden en/of woordbetekenissen consolideren ☐ de leerkracht kan consolideren gericht op differentiatie op zowel een hoger als een lager niveau: • differentiatie naar inhoud (woorden en/of woordbetekenissen) • differentiatie naar leerdoel (actief en/of passief beheersen)

Bijlage 3: Interviewvragen

Doelgroep interviews : *Docenten werkzaam op het cluster 2 VSO (Auris College Leiden)*
Datum interviews : *13 - 20 april 2016*
Plaats interviews : *Auris College Leiden*

‘Met Woorden in de Weer’

- Wat is uw visie/mening over de methode ‘Met Woorden in de Weer’?
- Hoe is de eerste periode het toepassen van de methode ‘Met Woorden in de Weer’ in de klas verlopen? Hoe vaak heeft u de methode al gericht toegepast?
- Hoe verliep het selecteren van doelwoorden daarbij?
- Hoe verliep het voorbereiden?
- Hoe verliep het semantiseren?
- Hoe verliep het consolideren?

Coaching door logopedisten

De logopedisten zijn voor dit traject aangesteld als lexiconcoördinator/coach ter bevordering van de toepassing van ‘Met Woorden in de Weer’. Hiervoor zullen tevens individuele coachingsgesprekken plaats gaan vinden.

- Op welk gebied zou u nog extra ondersteuning willen krijgen?
(Bij het selecteren, voorbereiden, semantiseren, consolideren, anders)

Bijlage 4: Codeboom

